

Kristina Uhlíková: Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy
(I. 1900-1918, II. 1918-1938)

Posudek disertační práce

Disertační práce Kristiny Uhlíkové je věnována osobnosti, jejíž role je v rámci české památkové péče a zároveň celého českého dějepisu umění bezesporu klíčová. Dlouhá životní i aktivní odborná dráha Zdeňka Wirtha propojuje počátky moderního českého dějepisu umění a zrodu památkové péče s dobou jejich bouřlivého rozvoje a následné institucionalizace, která byla dovršena ve složitém období po druhé světové válce a zejména po roce 1948. Už pouhé konstatování této skutečnosti ukazuje mimořádnou obtížnost zvoleného tématu práce, jejímž hlavním cílem mělo zjevně být vedle důkladné analýzy historických pramenů i jejich interpretačně nezkršené zařazení do složitého dobového kontextu, tedy něco, co by ještě před několika málo lety bylo jen stěží uskutečnitelné.

Vlastním předmětem práce jsou první dvě etapy Wirthovy odborné kariéry, tedy léta 1900-1918 a 1918-1938. Vzhledem k šíři jeho odborného i organizačního záběru jsou jednotlivé kapitoly logicky rozděleny podle oborů činnosti a zájmu. Práce je doplněna soupisem textů o Zdeňku Wirthovi, bibliografií jeho vlastních prací, přehledem sekundární literatury a obrazovou přílohou.

Hlavním zdrojem informací byla pro autorku Wirthova pozůstalost uložená v archivu Ústavu dějin umění AV ČR. Dalšími zdroji práce se staly archivy vědeckých, zájmových i státních institucí, v nichž Wirth působil. Vzhledem k rozsahu prozkoumaného archivního materiálu lze v práci v mnoha ohledech označit za „prvovýzkum,“ který dosavadní izolované a různě interpretované znalosti o Wirthově činnosti spojil v souvislý celek.

Úvodní kapitoly práce vysvětlují její strukturu a přinášejí jak přehled archivních fondů, ze kterých autorka čerpala, tak přehled literatury, která byla doposud Wirthovi věnována. Po kapitolách věnovaných dětství a studiím jsou podrobně popsány počátky Wirthovy odborné činnosti, které spadají do doby jeho působení na malostranské reálce a následném prvním „oborovém“ místě v Uměleckoprůmyslovém museu. Podrobné zpracování počátků jeho dráhy ukazuje nejen překvapivě široký záběr jeho činnosti, který pro něj bude v následujících letech typický, ale také udivující systematičnost, se kterou jednotlivým tématům věnoval. V jeho památkových i uměleckohistorických textech z doby před rokem 1914 nalezneme jak promyšlenou koncepci ochrany památkových celků, tak pregnantní formulaci badatelského a publikačního programu pro český dějepis umění v následujících desetiletích. Systematičnost, s jakou v dalších letech dokázal přes společenské otřesy tyto cíle průběžně uskutečňovat, je až zarážející a patrně nemá v dějinách oboru mnoho obdob. Mimořádně plodné období před první světovou válkou je tak

skutečným klíčem k celé jeho následující odborné i úřednické kariéře. Před první světovou válkou rovněž počíná Wirthův zájem o současnou architekturu a její vztah k historickému prostředí, který vyvrcholí úzkou spoluprací se skupinou „kubistických“ architektů jednak na bázi časopisu Styl, jednak v dynamicky se rozvíjejícím Klubu Za starou Prahu. Z hlediska Wirthova vlivu na formování kubistické architektury a její šíření do regionů by v této souvislosti vedle autorkou zmiňovaných prací stála za kritický rozbor zajímavá teze Rostislava Šváchy, který právě Wirthovi připsal v procesu rozvoje a šíření „památkové“ chápané kubistické architektury zásadní teoretickou roli (viz Rostislav Švácha, Lomené, hranaté a oblukové tvary, Česká kubistická architektura 1911-1923, Praha 2000)

Wirthova činnost v Klubu a s ní spojené formování názorů na ochranu památek představuje symbolický svorník mezi dobou před a po první světové válce. Nevyřčená „institucionalizace“ Klubu v památkové praxi mezi léty 1918-1938 byla na jedné straně symbolickým završením zdola vyrostlé české památkové péče a vyjádřením soudržnosti „vídeňské“ uměleckohistorické generace, na druhé však také důkazem, nakolik složité bylo přes veškerý vliv Wirtha i dalších osobností vytvořit pro památkovou péči oficiální legislativní rámec. Wirthovo pragmatické konstatování z roku 1928, že *„za dnešních mocenských politických poměrů není naděje, že by sněmovna propustila vyhovující zákon památkový, neboť žádná z politických stran nemá opravdového zájmu o památky,*“ je nejlepším ilustrací dobové situace, a zároveň výrokiem, který se zdá mrazivě aktuální i po 80ti letech.

Pouhý výčet v práci analyzované a archivně podrobně doložené Wirthovy meziválečné činnosti by několikrát překročil rozsah vymezený tomuto posudku. Jeho operativní zásahy do pozemkové reformy, vytvoření systému památkových subvencí, složité zakládání památkových úřadů či klíčové ustavení Fotoměřického ústavu vytvářely nezbytný rámec pro ochranu a zachování památek v době, která postupně ztrácela porevoluční idealistické nadšení. Samostatnou kapitolou je jeho působení v konkrétních památkových kauzách, kde se plně uplatnil - řečeno slovy Václava Wagnera – jeho princip „geniální improvizace“ v mezích poměrně striktně chápané a právě Wagnerem kritizované Rieglovsko-Dehiovské metody ochrany památek. Podrobnější analýza konkrétních kauz nicméně dokládá, že v některých případech (mezi něž lze například zařadit i vášnivě diskuse ohledně dělicí stěny v katedrále sv. Víta) u Wirtha převládal spíše pragmatismus, který se pak ostře střetával s názory některých teoreticky vyhraněnějších členů Klubu. Mezi další v práci podrobně zmapované oblasti patří Wirthovy aktivity na poli musejí a galerií, které spadaly do jeho gesce v rámci ministerstva, které měly opět charakter ucelené koncepce, jež zdaleka přesahovala reálné možnosti své doby.

Wirthovu důležitou roli v rozvoji českého dějepisu umění dokládají nejen již zmíněné programové teze z předválečné doby, ale také řada studií, které vydal či podstatně rozpracoval. Velmi zajímavé je autorkou nastíněný vztah k přímým absolventům vídeňské školy, kterým záměrně ponechával klíčová

témata a tvorbu velkých ideových konstrukcí, aby se sám věnoval jevům spíše okrajovým, avšak o to pozoruhodnějším, jako je barokní gotika či historismus v architektuře. Ještě důležitější je vak jeho role v organizaci moderních uměleckohistorických syntéz, jejichž absence českému dějepisu výrazně svazovala ruce. Pramenně doložená informace, že to byl právě Wirth, který přesvědčil Antonína Matějčka k realizaci jeho velké syntézy evropských dějin umění, je jen dotvrzením jeho zásadní role v oblasti, kterou musel pro své památkové a úřední aktivity v meziválečném období ponechat stranou.

Práce končí symbolickým rokem 1938, kterým se uzavírá jedna zásadní etapa jeho díla. Jeho penzionování a následné válečné události představují césuru, po níž bude následovat třetí, vrcholná a bezesporu nejspornější etapa jeho kariéry. Z tohoto hlediska je tak vlastně dobře, že období před rokem 1938 bylo pojednáno samostatně a že věnováno tolik pozornosti. Zůstane nespornou zásluhou autorky, že jeho charakteristika a interpretace nebyly nijak zkresleny zpětným pohledem, který zjednodušeně a negativně podmiňoval chápání Wirthovi dráhy ještě před několika málo lety. Předložená disertační práce je obdivuhodnou syntézou prvních dvou etap Wirthovy mimořádně plodné kariéry a zároveň čtivě napsaným dílem, které se přes jasné rozdělení do tématických kapitol nerozpadá do paralelních nebo dokonce mimoběžných statí. Postupnou gradaci práce podtrhuje skutečnost, že všechna témata, která zde byla postupně rozehrána, naleznou pokračování či dokonce rozuzlení ve složitém období p roce 1945. Lze tak jen doufat, že autorka bude ve svých výzkumech pokračovat a směle vyklenutý oblouk Wirthovy životní i profesní dráhy uzavře.

Předložená práce pochopitelně více než přesvědčivě splňuje nároky kladené na disertační práci a jako takovou ji vřele doporučuji k obhajobě. Doufám rovněž, že se podaří její brzké důstojné publikování. Způsob, jakým dokumentuje a kriticky rozkrývá pozoruhodné okolnosti formování památkové péče a dějepisu umění před rokem 1938, může totiž být dle mého soudu pro naše nezkráslené vnímání tehdejší doby vsutku klíčový.

V Praze, dne 18. 5. 2009

PhDr. Richard Biegel, Ph.D.

